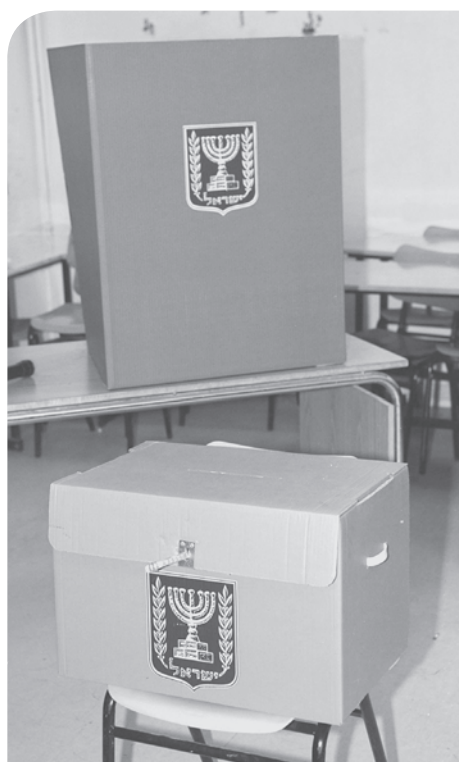

לא אכפת?

על אחוזי ההצבעה בבחירות

:: עופר סיטבון

– “ואם העולם יתהפך, שמים יפלו
למטה, והארץ על הגג?
– לא אכפת – אמרה הדוכיפת.
– אז מה בסופו של דבר
אכפת לך ואכפת?
– אני לעצמי,
אני הדוכיפת
מאד
מאד
אכפת!

אמרה הדוכיפת”

(מתוך 'הדוכיפת', מעשה בחתולים / ע. הלל)

בצד הדאגה הרבה שהביעו חלק מהפובליציסטים, נמצאו גם כמה פרשנים שהסבירו שבעצם אין ממה לדאוג: זה סימן ל'נורמליות' ברוכה שכן הפכנו - גם בתחום זה - דומים למתוקנות שבאומות.

בצד ההנאות הקטנות שהעניקו לנו הבחירות האחרונות (קשה לבחור בין התאדותה של 'שינוי' לבין התרסקותו של הליכוד), הזדקרה לה גם תופעה מדאיגה מאוד: הירידה הנמשכת בשיעורי ההצבעה. עד לשנת 1999 היו אחוזי ההצבעה בישראל, באופן קבוע, מהגבוהים בעולם - כ-80% מבעלי זכות ההצבעה מימשו את זכותם (מה שאומר שקרוב ל-90% הצביעו, שכן כ-10% מהמצביעים אינם מתגוררים בישראל). במדינה קטנה ומוקפת אויבים, כאשר המאבק האידיאולוגי בין שני מחנות פוליטיים היה מקוטב ואף אלים (רצח יצחק רבין ואמיל גרינצווייג), אחוז הצבעה כזה התבקש.

ברם, בבחירות המיוחדות שנערכו לראשות הממשלה בשנת 2001 היה אחוז ההצבעה נמוך במיוחד - כ-62%. היו שייחסו זאת לעובדה שלא נערכו במקביל בחירות לכנסת. בשנת 2003 כבר התקבע אחוז ההצבעה הנמוך - 67% - והפעם נשבר שיא שלילי עגום: 63.2% אחוזי הצבעה בלבד. שלושה מתוך כל עשרה אזרחים בעלי זכות הצבעה (בפועל) לא באו להצביע. ההסברים שהופרחו לחלל האוויר היו מגוונים: רמתה הירודה של הכנסת היוצאת; אכזבה קשה של המצביעים מהשחיתות במערכת הפוליטית;

האפשחות הסנסציונית שעמיר פרץ יתמנה לשר האוצר עוררה עצבנות רבה בבורסה לניירות ערך, ו'בכירים באוצר', כמו גם אדוניהם, 'ראשי המשק', הזהירו באופן שאינו משתמע לשתי פנים מפני כל ניסיון להעז ולממש את המצע הכלכלי שבו חפץ הציבור.

התחושה - שניזונה גם מהסיקור התקשורת הציני של הפוליטיקה - ש"כולם אותו חרא". אלא שהפעם, בצד הדאגה הרבה שהביעו חלק מהפובליציסטים, נמצאו גם כמה פרשנים שהסבירו שבעצם, אין סיבה לדאגה: זה סימן ל'נורמליות' ברוכה שכן הפכנו - גם בתחום זה - דומים למתוקנות שבאומות.

אני רוצה להציע הסבר חשוב נוסף לירידה בנכונותו של הציבור לאמץ את הסיסמא האלמותית של עמנואל הלפרין לפיה "מי שמצביע - משפיע". הסבר זה קשור בכוחו ההולך וגדל של ההון ובהשפעתו על הפוליטיקה ועל ההשתתפות הפוליטית.

ניידותו הסילונית של ההון היא אחד המאפיינים הבולטים של תקופתנו, בייחוד בעשור האחרון. עוצמתם של השוקים הפיננסיים נתפסת

פוליטיקאים שיבואו וידברו
על חזון מוסרי, אן, רחמנא
ליצלן, על סולידריות, ייתקלו
במבטים משתאים ומזלזלים
(כפי שהעיד לאחרונה יובל
אלבשן על תחושותיו משיחותיו
עם צעירים במערכת
הבחירות האחרונה).

אם אלו הם פני הדברים, דומה שהאפקטיביות של הפוליטיקה ככלי לשינוי חברתי - הדגל של תנועות השמאל בעולם מאז ומתמיד - מתפוגגת. שהרי, אם ממשלה נבחרת - התוצר הסופי של ההליך הדמוקרטי - אינה יכולה לממש את הבטחותיה לבוחרים, מה עוד נותר מתהליך הבחירות? מדוע, אם כך, ללכת ולהצביע? מובן שזהו תהליך שמזין את עצמו: במקביל לתופעות אלו, הפוליטיקאים הניאוליברלים משרישים את התפיסה לפיה האזרח הוא אך ורק צרכן של שירותים, שכל מה שאמור לעניין אותו הוא הורדת נטל המס או שבירת המונופולים, שמה שחשוב באמת לכלכלה הוא אחוזי הצמיחה ובעיקר המחמאות המפנקות שמגיעות מצידן של סוכנויות דירוג האשראי.

קצה הקרחון

לעשות כסף מכסף

במהלך מערכת הבחירות, לצד ידיעות על תעמולת הבחירות של המועמדים' הגיעה לידינו המודעה הבאה: 'הצעה מיוחדת ללקוחות גלובס: עוברים לכלכלת בחירות. מרוויחים מתנודות המט"ח! בימים אלה נכנסת מערכת הבחירות לשלב הסופי והמכריע. תקופה זו מתאפיינת בתנועה ערה ותנודתיות מוגברת בשוק מטבע החוץ. דווקא עכשיו, בזמן הבחירות, אתם יכולים להרוויח מתנודות אלו הרבה מאוד כסף. בואו להרוויח מכל תנועה בתקופת הבחירות הקרובה'. ובכן, אם לא הבנו עד עתה מה יתרון של הבחירות, באו מנהל' קרן ההשקעה שפרסמה את ההודעה וגילו את עינינו - הבחירות מביאות לתנודות ומתנודות אפשר להרוויח. ועתה לא רק עשירים שבעשירים שלמנהל' הונם יש זמן ויכולת להרוויח מתנודות אלא גם אנחנו פשוטי העם אליהם הגיעה המודעה. (דעו לכם שגם מלחמות ואסונות טבע עושים פלאות בכל הקשור לתנודות בשוק מטבע החוץ!!!)

כעובדה קיימת ב'עידן הגלובליזציה'. כך גם יכולתם 'להעניש' במהירות ממשלות הסוטות מתכתיביו של 'קונסנזוס וושינגטון' - אותה דת כלכלית חדשה שמקדמים המוסדות הפיננסיים היושבים בווישינגטון (קרן המטבע הבינלאומית והבנק העולמי) ושעיקריה הם הפרטה, הקטנת הממשלה (גרעון נמוך, קיצוץ תקציבי רווחה), הפחתת המיסוי וליברליזציה במעבר ההון והסחורות. בעשור האחרון אנחנו עדים למספר מקרים בהם נסיונות להנהיג מדיניות שונה הסתיימו בכשלון: התפטרותו של שר האוצר הגרמני ה'אדום' אוסקר לפונטיין, בשנת 1999, חמישה חודשים לאחר שמונה לתפקיד, כתוצאה מהלחצים הכבדים שהפעילו השווקים בעקבות ניסיונותיו לנהל מדיניות כלכלית שמאלית; וכאן אצלנו, ה'מתקפה' שנערכה על השקל בשנת 2002, לאחר ההסכם בין שר האוצר סילבן שלום לבין נגיד בנק ישראל דוד קליין להורדת הריבית, שגרמה, בסופו של דבר, להרחבת הליברליזציה הכלכלית במשק, באמצעות הרחבת רצועת האלכסון'.

במצב דברים זה, יכולתן של מדינות לעצב מדיניות כלכלית עצמאית הולכת וקטנה: עוצמתו של הבנק המרכזי המקומי - 'הקבלן המבצע' של המוסדות מווישינגטון - שדוחף לאימוצה של מדיניות כלכלית 'נכונה' גדלה, בעוד יכולתן של ממשלות להמשיך ולספק לאזרחיהן שירותים ציבוריים ברמה גבוהה נחלשת. ניתן לומר כי מראית העין של ההפרדה המתרחבת שבין הספירה הכלכלית לבין הספירה הפוליטית, היא הישגו הגדול של העידן הניאוליברלי: תהליך זה מערער לכאורה על עצם הלגיטימיות של שיקולים 'פוליטיים' במסגרת קבלת החלטות כלכליות, אף שברור שאי-אימוצם של שיקולים אלו מהווה בעצמו מדיניות פוליטית ברורה, שמשרתת אינטרסים פוליטיים ידועים. דוגמא יפה לכך ניתן לראות במה שאירע לאחר שהתפרסמו תוצאות הבחירות האחרונות, שבהן בלטה עליית כוחן של מפלגות 'חברתיות', ובעיקר - התרסקותן של המפלגות שתמכו, בחדווה רבה, במדיניותו של נתניהו: האפשרות הסנסציונית שעמיר פרץ יתמנה לשר האוצר עוררה עצבנות רבה בבורסה לניירות ערך, ו'בכירים באוצר', כמו גם אדוניהם, 'ראשי המשק', הזהירו באופן שאינו משתמע לשתי פנים מפני כל ניסיון להעז ולממש את המצע הכלכלי שבו חפץ הציבור, שאם לא כן יקרוס שוק הכספים וההון יברח מן הארץ. במילים אחרות: הדמוקרטיה נעצרת בשעריו של השוק.

האחרונה). ככל שמצב דברים זה הולך ומחריף, אין להתפלא על כך שאזרחים רבים מקבלים את הרושם שמכיוון שהפוליטיקה איבדה מיכולתה לקדם שינוי, אין טעם ליטול בה חלק. ומי שמוותר פעם אחת על ההשתתפות בהצבעה, לא ישוב אליה במהרה, שהרי, כפי שלימדנו מאיר אריאל, "מי שנדפק פעם אחת - לא יכול להיגמל מזה".

אז מה עושים? המסקנה החשובה ביותר היא שלמרות הכל, אסור לנו לוותר על הפוליטיקה. דווקא ההחלטות בכוחה מזכירה לנו - כפי שהראו לאחרונה ארצות דרום אמריקה - שזוהי האפשרות היחידה שלנו כאזרחים 'לשים רגל בדלת' ולהשפיע על עיצוב חיינו, למגינת ליבם של אנשי ההון שקולם בקלפי שווה לשלנו. חששותיה של הקהילה העסקית מפני מינויו של עמיר פרץ לשר האוצר מלמדים דווקא על הבנתה שגם בעידן של כלכלה גלובלית, לא תש עדיין כוחן של מדינות, וכי ביכולתן - כפי שמלמדות אותנו הכלכלות הסקנדינביות - לעצב לעצמן הסדרים כלכליים אחרים, כאלו ששמים את האדם במרכז.

פעילות פוליטית אזרחית ראויה היא, על כן, הרבה יותר מאשר הטלת פתק לקלפי, אחת לארבע שנים (בערך); ישנן דרכים אינספור למעורבות פוליטית, לכל אורך ימות השנה: החל מחברות בוועד ההורים בבית הספר או בוועד העובדים בעבודה; דרך ניהול חיים 'ירוקים' ומופחתי מותגים או בכתיבה ובהפצה של כתב עת סוציאליסטי; ועד מעורבות פוליטית אקטיבית במפלגות פוליטיות, בסניפים, במרכזי המפלגות וביצירת גופי השפעה תוך מפלגתיים. כיוון פעולה נוסף מצוי, כמובן, בתחום החינוך: החינוך לאזרחות בישראל לוקה מאוד, בעיקר - אך לא רק - בשל הקצאת משאבים מגוחכת. המפגש הראשון של תלמידים בפוליטיקה בין כתלי בית הספר מתרחשת רק בכיתות י"א-י"ב. זהו מצב שחייב להשתנות (לתשומת ליבה של שרת החינוך הנכנסת). אי אפשר להסתפק במסגרות החינוך הבלתי-פורמליות של תנועות הנוער, שכן הן מקיפות, למרבה הצער, אחוזים נמוכים מקרב בני הנוער. ראוי שהחינוך לאזרחות יחל כבר בבית הספר היסודי, ועליו להקנות, לצד לימוד ההיבטים הפורמליים של הדמוקרטיה, גם חשיבה עמוקה יותר על משמעותה המהותית של הפוליטיקה ועל היבטיה המגוונים הרבים. ההצבעה בקלפי היא, אולי, שיאה של האזרחות, אך היא בוודאי אינה ממצה את המעשה הפוליטי. את המאבק על הבחירות הבאות יש להתחיל כבר היום.

מי שמוותר פעם אחת על ההשתתפות בהצבעה, לא ישוב אליה במהרה, שהרי, כפי שלימדנו מאיר אריאל, "מי שנדפק פעם אחת - לא יכול להיגמל מזה".

אצלנו ניצח בנימיין נתניהו על הדיון הזה בכשרון רב. ההשלכות החברתיות הקשות של צעדים כלכליים 'יעילים' דוגמת הגמשת שוק העבודה (אובדן הביטחון התעסוקתי) או שחיקתו של סל התרופות (הפיכתה של הבריאות לסחורה) זוכות, לכל היותר, למס שפתיים בדבר 'הצעדים הקשים' שיש לנקוט כדי 'לשקם את הכלכלה'. כך הולכות ונסדקות תפיסות של אזרחות, הרואות בפוליטיקה מכשיר להשתתפות ההמונים בעיצובו של "הטוב הכללי", ונדחקת הצידה היכולת לדמיין כלכלה וחברה אחרות, שהרי "אין אלטרנטיבה". פוליטיקאים שיבואו וידברו על חזון מוסרי או, רחמנא ליצלן, על סולידריות ייתקלו במבטים משתאים ומזלזלים (כפי שהעיד לאחרונה יובל אלבשן על תחושותיו משיחותיו עם צעירים במערכת הבחירות

קצה הקרחון

הוא אמר... "הקרנות בישראל לא ממלאות את יעוץ כסוכני שינוי חברתי ואף גורמות לארגונים [הכוונה לארגוני מזהר שלישי] תלות במשאבים" דברי פרופ' הלמוט אנהייך, שעומד בראש התכנית ללימודי החברה האזרחית בלונדון סקול אוף אקונומיס, בכנס המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי שנערך השנה בארץ.

עופר סיטבון הוא
דקטורנט למשפטים
וחבר קיבוץ תמז
ofer@tamuz.org.il